

FĂURITORI ȘI MARTIRI AI UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA
CREATORS AND MARTYRS OF BESSARABIA'S UNION
WITH ROMANIA

*Colonel (r) conf.univ. dr. Anatol MUNTEANU**

Căpitan Catelli Emanoil
(1883-1943)

Militar, lider organizator al mitingului ostășesc din Odessa,
ideologul autonomiei și Unirii Basarabiei cu România, asasinat de bolșevici

***Rezumat:** Căpitanul Catelli Emanoil, fiu de agricultor, îmbrățișează cariera militară, participă în lupte în Primul Război Mondial pe Frontul românesc în cadrul Armatei a 4-a ruse, Regimentul 77 Infanterie. Organizează primul Comitet Ostășesc și marele miting al militarilor români-moldoveni din Odessa, cere autorităților ruse drepturi politice și sociale, școli naționale, armată națională și autodeterminarea Basarabiei. Organizează prin emisarii Comitetului Ostășesc o propagandă a ideilor revoluționare patriotice și unioniste cu alți militari români-moldoveni, înființează Partidul Progresist Moldovenesc, colaborează cu Partidul Național Moldovenesc, lansează și sprijină ideea Sfatului Țării și autonomiei Basarabiei. În primul și al doilea guvern al Republicii Moldovenești deține funcția de Director General al agriculturii, după Unirea cu România, de mai multe ori a participat la guvernarea României, a avut funcții responsabile în structurile Partidului Liberal și în Parlamentul României. După prima ocupație sovietică (iunie 1940) este arestat de organele NKVD, întemnițat în închisoarea de la Chișinău, chinuit și umilit pentru a recunoaște vina sa de „dușman al poporului”. Apoi, împreună cu*

* Membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România

alți mii de deținuți politici a fost trimis în cea mai groaznică închisoare politică, Sverdlovsc din Rusia sovietică, unde a fost condamnat la moarte prin împușcare.

Cuvinte cheie: militar de carieră; propagandă revoluționară; comitet ostășesc; activist naționalist; armată națională, închisoare politică, împușcare.

Abstract: Captain Catelli Emanuel, son of a farmer, embraces the military career, participating in fights during World War I on the Romanian Front within the 4th Russian Army, the 77th Infantry Regiment. He organizes the first Military Committee and the great meeting of the Romanian – Moldovan soldiers from Odesa and he requires from the Russian authorities political and social rights, national schools, a national army and independent ruling for Bessarabia. Through the envoys of the Military Committee, he organizes propaganda actions in order to spread the patriotic revolutionary and unionist ideas among other Romanian – Moldovan soldiers; he works together with the Moldovan National Party; he initiates and supports the idea of a Country Council and the autonomy of Bessarabia. In the first and the second government of the Moldovan Republic, he holds the position of General Manager of Agriculture; after the Union with Romania he participates for several times in the governing of Romania and has significant positions in the structures of the Liberal Party and the Romanian Parliament. After the first Soviet occupation (June 1940) he is arrested by the NKVD, imprisoned in the jail from Chisinau, tortured and humiliated so as he might admit his guilt as „enemy of the people”. After that, alongside other thousands of political prisoners, he is sent to the most terrible political prison, Sverdlovsc from Soviet Russia, where he is convicted to death by shooting.

Keywords: career soldier; revolutionary propaganda; military committee; nationalistic activist; national army, political prison, death by shooting

S-a născut la 25 ianuarie 1883, în satul Zgărdești, plasa Telenești, județul Bălți. Părinții erau țărani, gospodari răzeși. În tinerețe, lucrează în agricultură, alături de părinți. În anul 1901, termină Școala agricolă din Cucuruzeni, Orhei. Se angajază și lucrează la moșieri trei ani ca specialist de întreținere a mașinilor agricole. Într-o bună zi abandonează agricultura și vrea să devină militar de carieră, pleacă la studii, pentru a avea o meserie. Printr-un examen riguros, intră și absolvă cu succes Școala militară de iuncheri din Odessa (a.1907). După conferirea gradului de sublocotenent, Catelli Emanoil trece o stagiune la statul major și este trimis pe Frontul român în cadrul Armatei a 4-a Ruse, Regimentul 77 Infanterie. Participă în lupte cu Batalionul în care își făceau datoria majoritatea soldaților basarabeni, plini de curaj. Inamici erau austriecii și germanii, care aveau poziții tactice avantajoase și erau mai bine înarmați și echipați. Printre prizonieri, a întâlnit români-ardeleni, care în cor vorbeau că nu vor să lupte cu frații români-moldoveni. „De ce să ne omorâm unii pe alții pentru interesele străinilor?”, spuneau ei.

Pe front este influențat de ideile progresiste ale revoluționarilor ruși din rândul subofițerilor și soldaților, care promovau ideile de răsturnare a monarhiei și instaurare a unui regim burghezo-democratic sau socialist. Fiind un cunoscător bun al limbii române și ruse, este activat în cadrul Comandamentului Armatei Ruse ca traducător în acțiunile comune ale Armatei ruse și române, pe frontul românesc. Locotenentul Catelli Emanoil își face prieteni în Armata română, citește în românește din cărți despre faptele voievozilor Țărilor Române: Mihai Viteazul, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare. Este influențat de frații români în acțiuni patriotice.

În decembrie 1916, căpitanul Catelli Emanoil este transferat în Odessa, pentru a organiza Cursuri pentru ofițerii moldoveni încadrați ca traducători în unitățile militare rusești, dislocate pe frontul românesc. Cursurile se făceau săptămânal și au durat câteva luni, până în februarie-martie 1917. Cursurile lui Emanoil Catelli au fost frecventate de peste o sută de ofițeri. Erau și admiratori, câteva sute de soldați și ofițeri cu grade mici, care ascultau ore întregi lecții de istorie a ștaps-căpitanului. De aici din Odessa, din sala de cursuri, din clubul unității militare ruse, s-a pornit deșteptarea națională a militarilor moldoveni. Aceste cursuri au fost un fericit prilej pentru ca ofițerii moldoveni să se cunoască, iar după orele de program, să comunice ore în șir despre istoria neamului, situația basarabenilor și problemele din armata rusă, poziția moldovenilor față de război și revoluția rusă. În serile lungi de iarnă, Catelli Emanoil, care era un înăscut povestitor și un promotor al culturii române, le citea camarazilor despre trecutul istoric al Moldovei, despre faptele de bravură militară a ofițerilor moldoveni în Armata Imperială Rusă. În una din serate, a adus o copie a unui decret al țarului rus, Alexandru I, după 1812, care conținea dreptul Basarabiei la autonomie, la diferite libertăți a țăranilor răzeși și a nobilimii moldovenești în ocârmuirea guberniei. Mai târziu, după anul 1840, aceste drepturi au fost anulate și Basarabia era ocârmuită numai de ruși după legile rusești, de oameni politici și militari ruși, care ignorau graiul moldovenesc, ducând o politică de deznaționalizare a băștinașilor. La aceste întruniri și cursuri, a lansat printre ostași și ofițeri ideea autonomiei Basarabiei, a format Comitetul Ostășesc Moldovenesc, în care intrau următoarele personalități: Pascaluță – sublocotenent, Osoian – sublocotenent, Grigoraș - sublocotenent, Tolburi – sublocotenent, Popov – soldat, Matveev – sublocotenent, Gafenco – marinar al Flotei Marii Negre, Turcuman – marinar al Flotei Marii Negre, Vrânceanu – marinar al Flotei Marii Negre, Cazilovschi – învățător al unei școli populare, Crihan Anton – student, Buzdugan – sublocotenent, Ion Valuță-student al Universității din Odesa, Maiman, Ceapî – student, Corlățean – sublocotenent.

Acest comitet, prin ostași și alți emisari a desfășurat o propagandă puternică în rândul soldaților moldoveni din Odessa (erau circa 50 000 de soldați moldoveni în unitățile militare dislocate în garnizoană și împrejurime).

Din primele zile ale Revoluției din 27 februarie 1917, și ale schimbărilor democratice din Rusia, căpitanul Catelli Emanoil, împreună cu ostașii moldoveni, s-au adunat să pună bazele Partidului Progresist Moldovenesc, un partid politic național, care să sprijine interesele moldovenilor din Basarabia. La Adunarea generală a partidului, ostașii moldoveni semnează un protest, pe care-l trimit Guvernului Provizoriu din Petrograd și Comisariatului de la Chișinău, alcătuit din vechea conducere țaristă. În acest protest, ostașii moldoveni cer conducerii de la Petrograd și Chișinău drepturi politice și sociale: autonomie Basarabiei, limba moldavă în școală, cu caractere latine, împărțirea moșiilor statului la țărani, autocefalia bisericii, armata să se facă în garnizoanele Basarabiei și altele. Petiția a fost semnată de Căpitanul Catelli Emanoil, sublocotenenții Ciornei, Suruceanu, Sârbu, Verdeș, Rusanovschi și alții.

În martie 1917, Catelli Emanoil, imediat după revoluția rusă, fiind deja președinte provizoriu al Partidului Progresist Moldovenesc, contopește acest partid cu Comitetul Moldovenesc al Regimentului 40 Infanterie, condus, în calitate de președinte, de sublocotenentul Nicolae Ciornei. Se creează astfel Partidul Progresist. Au urmat contacte cu Partidul Național Moldovenesc din Chișinău. Drept urmare, la începutul lunii aprilie 1917, delegații militarilor basarabeni din garnizoana Odessa se întrunesc în ședință împreună cu marinarii și studenții basarabeni aflați în aceeași garnizoană și aleg un Comitet Executiv al Partidului Național Moldovenesc, secția Odessa, compus din 18 membri și având ca președinte pe căpitanul Catelli Emanoil, care mai era denumit: „*sufletul ostașilor moldoveni și inima mișcării românești din Odessa*”.

Cu sprijinul și autoritatea căpitanului Catelli Emanoil, la Odessa s-a desfășurat la 18 aprilie 1917, un grandios miting al ostașilor, studenților și populației băștinașe, participând peste 10 000 persoane. La miting au vorbit Catelli, Pelivan, Halippa, Bogos, Ciapa, Murafa și alții. După miting a urmat o paradă militară cu reprezentanți ai unităților militare, cu un număr mare de moldoveni. S-au cântat cântece militare românești și pentru prima dată s-au arborat steaguri tricolore.

La 1 mai 1917, căpitanul Catelli Emanoil împreună cu Ion Pelivan și Pan Halippa, ca reprezentanți ai Partidului Național, au anunțat într-o ședință realizarea a două evenimente dorite, dar care se vor împlini mai târziu, în octombrie 1917: înființarea Sfatului Țării și Autonomia Basarabiei!

Tot prin grija permanentă a domnului căpitan Catelli Emanoil, la 14 mai 1917, la Comitetul Ostășesc al militarilor moldoveni din Odessa aderă

reprezentanții organizațiilor militare din Nicolaev, Herson, Sevastopol și din alte garnizoane ale Imperiului Rus.

În cartea *Generația Unirii*, enciclopedistul Iurie Colesnic a scos în evidență un important document referitor la Declarația căpitanului Em. Catelli, pe care îl redăm în continuare: „... Noi trebuia să așteptăm un moment mai favorabil politic, când ar fi fost posibil să punem în discuție această chestiune. Un așa moment în istoria Basarabiei a apărut: idealul meu de mai de mult putea deveni o realitate. Momentul potrivit s-a ivit în clipa când Troțchi a destrămat pacea de la Brest-Litovsc, și, ca rezultat, nemții au ocupat Ucraina și au îngrădit Basarabia de la revoluția rusă. Pe de altă parte, s-a format rada ucraineană, a apărut pe arenă Scoropadski ș.a.

Activitatea Comitetului Național Moldovenesc din Odessa, sub președinția mea, era foarte viaie și, în rezultat, în baza aceluiasi comitet, am organizat la Odessa Sovietul deputaților soldați, studenți, ofițeri, după modelul general.

Programa a rămas neschimbată: formarea autonomiei moldovenești și unirea cu România.

Lucrul nostru, adică al Sovietului deputaților soldați, studenți și ofițeri constă în:

a) Tipărirea și difuzarea foilor volante cu spirit naționalist și difuzarea lor printre soldați și populația Basarabiei;

b) Zilnic aveau loc adunări și se făcea propagandă în clubul nostru;

c) Au fost trimiși 12 agitatori în Basarabia pentru propagandă;

d) Participă la congresele naționaliștilor din Odessa și Kiev ș.a.părți.

Noi foloseam lozinca bolșevică, lozinca revoluționară despre egalitatea națiunilor și militam pentru autonomia Basarabiei, deși, împreună cu alți românofili convinși – Halippa, Pelivan, Crihan, Buzdugan, Murafa ș.a. pregăteam planul de Unire cu România. Noi am fost ideologii formării României Mari, care să cuprindă toate neamurile daco-române moldoveni, valahi, transilvăneni, bănățeni.

... Eu, fiind conducător al Comitetului din Odessa, eram permanent în legătură cu naționaliștii și românofili din Basarabia: Ion Pelivan, Pan Halippa, Alexandri, Buruiană, Hertza Vladimir.

Totodată, țineam permanent legătura cu Rada Ucraineană și naționaliștii ucraineni din Odessa. Eram în relații bune cu un „samostoinic” înveterat – doctorul Luțenco, cu profesorul de la gimnaziul Ceaicovski și cu membrul tribunalului din Odessa – Seluhin. Eu participam la mitingurile lor, unde luam cuvântul. De nenumărate ori ei mă alegeau în prezidiumul adunării.

...Mai departe, legătura noastră cu naționaliștii ucraineni s-a răcit, fiindcă ei au început să aibă pretenția de a anexa Basarabia.

Hotărârea definitivă despre ruperea Basarabiei de la Rusia Sovietică și unirea ei cu România a luat-o „S.Ț.”, format în 1917. Ideea formării acestui organ îmi aparține mie și lui Halippa. Noi am elaborat o schemă și sistematic lucram la formarea „S.Ț.”. Pentru a forma „S.Ț.”, era nevoie să convocăm un congres militar la Chișinău, cu reprezentarea tuturor unităților militare unde erau moldoveni. Congresul militar a fost convocat din inițiativa Comitetului din Chișinău, în fruntea căruia era Gherman Pântea.

La acest congres, au fost aleși 44 de delegați în viitorul „S.Ț.” Acesta era primul nucleu al „S.Ț.” sub președinția lui Tanțu. ...

...În martie, la 27, anul 1918, „S.Ț.” a votat unirea Basarabiei cu România, cu anumită amăgeală, deoarece „S.Ț.” a fost convocat fără ca poporul să știe și, votând nominal, adică întrebând pe fiecare dacă dorește el unirea la România, dar delegaților li s-a dat de înțeles că cine va vota împotriva, va fi considerat trădător de patrie.

Eu, fiind ideologul formării „S.Ț.”, nu puteam să nu votez unirea cu România, dar circumstanțele au fost de așa natură, că eu n-am putut să votez, deoarece, în acea zi, eu abia am reușit să ajung de la Odessa.

Aș dori să menționez că eu, Halippa, Crihan, Buzdugan, Alexandri, Pelivan, Ion Valuță și alții, eram românofili convinși și depuneam toate forțele pentru Unirea cu România, deoarece eram străini de bolșevism și să intrăm în Federația Rusă, noi nu doream, de aceea noi îndreptam și orientam pe toți la unirea cu România...

...Luând puterea în mâini, făceam tot ce ne era în putere, ca să consolidăm regimul existent în România.

Anchetator, Cerepanov”.

Procesul - verbal al interogatoriului din 18 aprilie, 1942.

Fiind un mare patriot, Catelli nu a făcut parte din Sfatul Țării, preferându-se să i se încredințeze o funcție în organele de conducere executive ale Republicii Moldovenești, numindu-l Director general al agriculturii.

La 18 februarie 1918, Catelli Emanoil face parte din delegația care pleacă la Iași, pentru a lua parte la Conferința de Pace de la București. Aici are o întrevedere cu conducerea României, cu oameni politici și militari. Din această delegație făceau parte Ion Inuleț, din partea Sfatului Țării, și dr. Daniel Ciugureanu împreună cu căpitanul Catelli Emanoil, reprezentanți ai Guvernului Republicii Moldovenești. Așadar, Catelli Emanoil era al treilea om ca importanță politică în această problemă, cu toate că era directorul general (ministru) al Trebilor Agriculturii și nu al Externelor sau al Apărării.

După proclamarea Unirii din 27 martie 1918, Catelli Emanoil ocupă în noul Guvern aceeași funcție de Director general al Agriculturii și se ocupă, împreună cu Comisia Sfatului Țării, de structurarea reformei agrare.

Mai târziu, deține și alte funcții: este judecător de pace în satul Nădușita, jud.Soroca. În 1923, intră în politică, este cu funcții responsabile în Partidul Liberal. Acest partid, în mai multe rânduri, a fost la guvernarea României. Este propus și ocupă funcția de prefect (guvernator) al orașului Bălți. Peste un an și jumătate, Partidul Liberal îi retrage această funcție, deoarece s-a împotrivit la alegerea liberalilor în camerele agricole ale Parlamentului. Fiind un liberal convins, continuă în județ să facă politică liberală. În 1927, este ales în Senat din partea județului Bălți. Revine la aceeași funcție din 1933 până în 1937. Era un politician convins, naționalist și pleda pentru formarea unui stat unitar românesc în componența *Statelor Unite ale Europei*. Ideologia domnului Emanoil Catelli era protivnică bolșevizmului și URSS-ului.

În 1940, după ocuparea Basarabiei de către Armata Sovietică, este arestat de organele NKVD la Bălți și încarcerat în închisoarea din Chișinău. Regimul sovietic, prin instituirea terorii și dictaturii comuniste, îi făcea pe românii-moldoveni să tremure, să cedeze, să-și trădeze valorile naționale. Aceasta însă nu s-a întâmplat cu toți arestații. Majoritatea au opus o rezistență ocupantului sovietic, iar unii au primit moartea cu ochii deschiși.

Un contemporan din arest din acele vremuri spunea: „... după arestare, eram luați în camera închisorii, iar în hol așteptam cu toții chinurile interogatoriilor anchetatorilor NKVD-iști. Așteptam la rând, fiecare cu coșmarul său, cu viața sa. În hol se auzeau bine chinurile la care erau supuși deținuții de către torționari, strigătele și durerile pe care le suportam de la loviturile, bătăile călăilor temnicheri. Se auzeau suficient de bine întrebările acuzatorilor și vocile, uneori tremurătoare, ale victimelor.”

Printre cei anchetați, erau destui care își păstrau calmul și răspundeau cu multă demnitate. Atitudinea lui Catelli Emanoil era cu totul ieșită din comun. Înșiși comisarii-milițieni de la închisoarea din Chișinău, toți NKVD-iștii spuneau: „Acest om este un patriot moldovean convins. Mulți dintre voi sunteți șkurniki (un fel de oameni slabi, fără demnitate), în timp ce el apără ideea, poporul și dreptul istoric de român. De astfel de oameni am fi mândri și noi!”.

În scrisoarea lt.colonelului V.Movilă, deținut politic, ofițer al Armatei Moldovenesti, se scria cu admirație despre demnitatea cu care Emanoil Catelli apăra cauza românească în fața comisarilor și anchetatorilor sovietici din închisoarea din Chișinău. Redăm un citat din scrisoarea lui V.Movilă: „...Eu eram închis împreună cu P.S.S. părintele Baltagă A. și părintele Ciobanu N., coloneii Popa M. și Cuș, procurorul Țurcanu U., profesor Arhip și alții, dintre care un

deputat al Sfatului Țării din jud. Bălți, un fost deputat liberal, profesor din Orhei și unul din Cahul, ale căror nume îmi scapă din memorie.

Îmi reamintesc perfect de bine că atunci când ne chemau noaptea la instrucții și nimeream la ora instrucției dlui Catelli, toți comisarii de instrucție ne părăseau și se adunau în camera, unde răsună puternica voce a dlui Catelli.

Câteodată rămâneam ore întregi singuri, ascultând pe furiș răspunsuri îndrăznețe și demne de cel interogat, transformate în discursuri și lecții de istorie. Unele le-am auzit personal, altele, de conviețuitorii mei de închisoare...

...Era convins că va muri pentru ideea lui fermă, că Basarabia și poporul moldovean fac parte integrantă din România”.

Întrebat de comisarul-anchetator de ce n-a fugit peste Prut dacă știa ce-l așteaptă, Catelli Emanoil a răspuns că nu înțelege să împartă la bine belșugul și bucuria poporului și să-l părăsească în timpuri grele.

Catelli Emanoil, la interogatorii, se lăsa antrenat în adevărate discursuri istorice și striga în final: „Va muri o generație, poate două, dar dreptatea va birui și Moldova de peste Prut, furată și torturată de voi, ocupanții ruși, va reveni la România”. După arestare și nenumărate interogatorii, acești eroi ai poporului erau încărcăți în vagoane marfare, unde stăteau mai rău ca animalele, erau ținuti fără mâncare și apă și transportați în cele mai groaznice închisori, erau duși în cele mai îndepărtate pușcării ale Siberiei, în fosta Uniune Sovietică.

Patriotul Emanoil Catelli, torturat și umilit în penitenciarul nr.5 din Sverdlovsc, a reprezentat în viziunea autorităților comuniste un dușman al poporului, a săvârșit ruperea cu forța a Basarabiei de la Uniunea Sovietică (URSS încă nu exista), a fost un pericol și în penitenciar, făcând propagandă antisovietică printre deținuți. Pentru aceste crime, a fost condamnat la moarte prin împușcare. Decizia a fost adusă la îndeplinire pe 18 februarie 1943. Alte surse comunică decesul în închisoarea morții, numărul 4 din Cistopol, Republica Sovietică Tătară.

În cimitirul mănăstirii Cernica există un mormânt având inscripționat numele Catelli Emanoil. Acolo este înhumat fratele lui, Ștefan Catelli.

Pentru merite militare în slujba Imperiului Rus, a fost decorat cu ordinul Sf. Vladimir cl.III, pentru Unire și formarea României Mari, a fost apreciat cu cele mai înalte decorații: Steaua României în grad de Ofițer, Coroana României în grad de Comandor, Ordinul Ferdinand în grad de Ofițer și alte medalii.

A publicat: *Dicționar ruso-român și româno-rus*, Odessa, 1917; *Cine este Sergiu Gaziieff – cum a fost ales senator de Bălți?*, Bălți, 1934; *Din trecutul îndepărtat al Basarabiei (scurt istoric)*, Bălți, 1935; *În slujba neamului* (lucrare dedicată lui Ion Pelivan), Bălți, 1936. A scris zeci de articole în ziare și reviste, chemând la deșteptare ostașii basarabeni din Districtul militar Odessa și Chișinău.

Oameni ca Enmanoil Catelli, nu numai au trăit, dar au și făurit istorie. Viața lui în temnițele comuniste a fost zguduitoare. El este un erou național și trebuie repus în drepturile memoriei noastre naționale, în valoarea cea mai înaltă din panteonul eroilor.

BIBLIOGRAFIE

- CATELLI E., *În slujba neamului*, Chișinău, 1936.
COLESNIC I., *Generația Unirii*, Enciclopedie, Muzeum cultura, 2016
Figuri contemporane din Basarabia: Encicl., Chișinău, 1939.
HOLBAN E.St., *Ostașii Moldovei, Monumente istorice 1917-1918*, Chișinău, 1995.
POSTICĂ E., *Deputații Sfatului Țării represați în anul 1940*.
Proces-verbal al interogatoriului din 18.04.1942-Dosar 824, Arhiva Serviciului de Informare și Securitate (SIS) al Moldovei.

